

Katarzyna Konczewska
Grodno (Białoruś)

З досведу дыялектолага. Да пытання вывучэння гаворак беларуска-польскага памежжа

Прадметам дадзенага артыкула¹ не будзе тэарэтычнае прадстаўленне даволі складанай праблематыкі даследавання памежжа з выкарыстаннем багатай і разнастайнай літаратуры, што прадстаўляе розныя навуковыя плыні ды метадалагічныя парады. Наша мэта – падзяліцца досведам уласных палявых даследаванняў на беларуска-польскім памежжы (яго паўночнай частцы), звярнуць увагу на пэўныя заўважаныя праблемы і прадставіць суб'ектыўныя меркаванні адносна метадалогіі вывучэння гаворак у так складаным локусе².

Тэрміналагічныя заўвагі

Найперш акрэслім тэрміналагічныя рамкі памежжа. Паводле Збігнева Рыкеля³, існуе некалькі канцэпцый памежжа. **Мяжа** (англ. *boundary*) як аб'ект палітычны, лінейны і фармальны. **Памежжа** як занальны аб'ект, у якім вызначаецца вузкая памежжа (англ. *border*) і шырокае (англ. *borderland*). **Прымежжа** як занальны аб'ект, які, у адрозненне ад памежжа, знаходзіцца па абодвух баках мяжы (фр. *transfrontalier*). **Рубеж** (англ. *limit*) як несфармалізаваная сфера сутыкнення або патухання з'явы; прыродны або культурны аб'ект, у адрозненне ад мяжы як аб'екта палітычнага. **Крэсы** (англ. *frontier*) як субэкумена, якая заходзіцца паміж экуменай і анэкуменай.

¹ Артыкул паўстаў падчас рэалізацыі даследчага праекта ў рамках стыпендыяльнай праграмы Thesaurus Poloniae.

² Сацыялінгвістычная сітуацыя ў дадзеным локусе і стан даследавання гаворак у ім прадстаўлены ў артыкулах: К. Konczewska, *Współczesna sytuacja socjolingwistyczna na Grodzieńszczyźnie*, „Socjolingwistyka” 2015, nr XXIX, с. 149-169; К. Канчэўская, *Да пытання даследавання дыялекталагічнай спадчыны Гродзенічыны*, [в:] *Białoruś w dyskursie naukowym. Lingwistyka, socjologia, politologia*, red. R. Kaleta, Wyd. UW, Warszawa 2017, с. 315-336.

³ Z. Rykiel, *Koncepcje pogranicza i peryferii w socjologii i geografii*, [w:] *Peryferie i pogranicza. O potrzebie różnorodności*, red. B. Jałowicki, S. Kaprański, Scholar, Warszawa 2011, с. 56-58.

Тэрыторыя даследаванняў

На нашу думку, тэрыторыю на цяперашняй мяжы Беларусі і Польшчы правільней было б называць менавіта *прымежжам*, хаця ў прадметнай літаратуры гэта непапулярны тэрмін. Патлумачым, чаму. Тэрыторыя па абодва бакі сучаснай беларуска-польскай мяжы працяглы час уваходзіла ў склад Гродзенскага павета, які існаваў у 1413-1939 гадах. У I Рэчы Паспалітай гэты павет быў тэрытарыяльнай адзінкай Троцкага ваяводства Вялікага Княства Літоўскага. У 1588 г. тут была ўтворана Гродзенская эканомія. З канца XVI стагоддзя межы павета не змяняліся ажно да падзелаў Рэчы Паспалітай. У 1795 г., пасля трэцяга падзелу Рэчы Паспалітай, заходняя частка павета была ўключана ў склад прускай дзяржавы, а ўсходняя – Расійскай Імперыі. У часы II Рэчы Паспалітай, у 1921 г., Гродзенскі павет, які з нязначнымі зменамі захаваў свае межы, уваходзіў у склад Беластоцкага ваяводства. Сёння яго даўнія тэрыторыі уваходзяць у склад Польшчы (ваколіцы Крынак і Крушынянаў), Літвы (ваколіцы Друскенікаў) і Беларусі (раёны: Бераставіцкі, Ваўкавыскі, Гродзенскі, Мастоўскі). Сучасная мяжа, якая яшчэ неаднойчы змянялася пасля Другой сусветнай вайны, падзяліла тэрыторыю з больш за пяцісотгадоваю супольнаю гісторыяй і традыцыямі. Менавіта таму, на нашу думку, для большай выніковасці даследаванняў неабходна вывучаць усю тэрыторыю былога Гродзенскага павета, прымаючы пад увагу яго цэласнасць.

Безумоўна, нельга разглядаць гэты локус у адарванні ад усёй Цэнтральна-Усходняй Еўропы. Дарэчы, Кшыштаф Заяс заўважае, што памежжа – гэта „нашае спецыфічнае, цэнтральнаеўрапейскае вынаходніцтва; яно мае такую папулярнасць дзякуючы шматзначнасці самага тэрміна «памежжа», што мае канатацыі не толькі прасторавыя, але і культурныя, грамадска-палітычныя, мовазнаўчыя, а нават экзистэнцыяльныя”⁴. Рышард Капусцінскі адзначаў такія рысы гэтага рэгіёна, як разнастайнасць і багацце культур, нацый, рэлігій, моў. Ён таксама звярнуў увагу на тое, што гісторыя Цэнтральна-Усходняй Еўропы падобна да дзюнаў, таму што ўвесь час усё мяняецца: дзяржавы паўстаюць і гінуць; змяняюцца межы, сталіцы, сцягі; змяняюцца інтарэсы, лады, адносіны паміж дзяржавамі, саюзы. Капусцінскі надаваў асобную ўвагу такой рысе нашага рэгіёна, як правінцыяналізм: лакальныя справы зацьмяняюць свет, яны самі становяцца гэтым светам, у якім думка не выкочвае па-за межы племені, рэгіёна, краіны. Як вельмі важныя былі адзначаны таксама наступныя моманты:

⁴ K. Zajas, *Widnokregi literatury*, [w:] *Na pograniczach literatury*, red. J. Fazan, K. Zajas, Universitas, Kraków 2012, с. 7-8. Усе пераклады на патрэбы артыкула здзейснены яго аўтарам.

палажэнне паміж дзвюма моцнымі дзяржавамі і культурамі; супольны досвед таталітарызму – нацызму, а потым камунізму; сялянскі характар супольнасці: гэтыя тэрыторыі на працягу стагоддзяў былі гаспадарчымі задворкамі Заходняй Еўропы⁵.

Праблемы тоеснасці

Паняцце тоеснасці ў сваёй істоце таксама належыць да памежжа, тым разам логікі і метафізікі. Адам Савіцкі адзначае, што тоеснасць, якая „на ўзроўні разумення лагічнага мыслення і жыццёвай практыкі здаецца нечым банальна відавочным, у філасофскай інтэрпрэтацыі патрабуе выкарыстання крытычнага апарату і мноства дадатковай канкрэтызацыі”⁶.

Асноўным, але недастатковым элементам тоеснасці з’яўляецца самаідэнтыфікацыя, якая на прымежных тэрыторыях не заўсёды з’яўляецца канстантай і часта змяняецца. Венгерскі даследчык Чаба Д. Кіш заўважыў, што ў падобных локусах маглі часта выбіраць „паміж рознымі нацыянальнымі прыналежнасцямі, асімілявацца з той ці іншай групай, як несвядома, гэтак і пад уплывам эканамічнага або палітычнага прымусу”⁷. Галіна Русэк у сваю чаргу адзначае, што на прымежных тэрыторыях фарміруецца спецыфічная памежная тоеснасць, а іх жыхары знаходзяцца „ў некалькіх вымярэннях культуры, і ў кожным пачуваюцца ў пэўнай ступені – большай ці меншай – укаранелымі”⁸.

Фундаментам канструявання тоеснасці на ўзроўні локусаў прымежжа з’яўляецца культурная супольнасць, якая абапіраецца на сумесныя досведы, мову, культуру.

Мар’я Сьвэнткевіч-Мосьны, якая праводзіла сацыялагічныя даследаванні ў розных рэгіёнах Польшчы, адзначыла, што на польска-чэскім прымежжы, у Цешыне, мясцовае насельніцтва да гэтай пары акрэслівае сваю тоеснасць як „Jo je stela”⁹, – „Я ёсць стуль (адсюль)”. Як бачна, „тутэйшасць”, якая чамусьці – быць можа, за Янкам Купалам – часта мае пярэтыўныя канатацыі, з’яўляецца адной з катэгорый прымежжа, для якога вельмі важна прыналежнасць менавіта да сваёй малой супольнасці. Падчас даследаванняў намі часта была пасведчана ў старэйшых аўтахтонаў ідэнтыфікацыя „мы” і „яны”. Што цікава, катэгорыя

⁵ Пар.: Kapuściński ?????????????????? 2007, с. 27.

⁶ Sawicki 2015, с. 549.

⁷ G. Kiss Csaba, *Lekcja Europy Środkowej. Eseje i szkice*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków 2009, с. 135.

⁸ H. Rusek, *Tożsamość pogranicza. Wprowadzenie*, „Archiwum Etnograficzne” 2003, nr 41, с. 8.

⁹ M. Świątkiewicz-Mośny, *Konstruowanie nowych tożsamości w warunkach globalizacji*, Wyd. UJ, Kraków 2015, с. 148.

„мы” азначала прыналежнасць не да канкрэтнай нацыянальнасці ці рэлігіі, а менавіта да малой радзімы, а катэгорыя „яны” адносілася да ўсіх тых, хто не жыў некалькі пакаленняў запар у мясцовасці інфарматара. Цікава, што такая самаідэнтыфікацыя перадаецца і малодшаму пакаленню. Сацыялагічныя даследаванні Ежы Нікітаровіча, якія навуковец праводзіў сярод моладзі на польска-беларускім і польска-ўкраінскім памежжы, а таксама ў Польшчы, Беларусі і Украіне, сведчаць цікавы момант: паняцце „радзіма” ва ўсіх месцах даследавання асацыявалася перад усім з месцам нараджэння, і толькі на польска-беларускім памежжы – з домам і сям’ёй, з малой супольнасцю¹⁰.

Менавіта таму, на нашу думку, адзін з важнейшых аспектаў даследавання на прымежнай тэрыторыі – гэта дабыць ад суразмоўцаў інфармацыю, якая дазваляла б устанавіць, што сапраўды скрываецца за: а) закваліфікаваннем сябе да канкрэтнай нацыянальнасці; б) зменай прыналежнасці да канкрэтнай нацыянальнасці, якую здзейсніла канкрэтная асоба або пакаленне сям’і; в) супярэчнасцю паміж дэклараваннем этнічнай прыналежнасці канкрэтнай асобы на розныя патрэбы і ў розных сітуацыях.

Падчас палявых даследаванняў мы прапануем сваім інфарматарам наступныя тэмы гутаркі: 1) мовы: сітуацыя выбару канкрэтнай мовы, суб’ектыўная ацэнка яе папраўнасці, адносіны да іншых моў; 2) нацыянальная і канфесійная самаідэнтыфікацыя; 3) гісторыя малой супольнасці і локуса; 4) традыцыі і звычаі; 5) сямейнае і суседскае жыццё; 6) сучаснае жыццё. Мы не выкарыстоўваем анкеты і моўныя апытальнікі, а збіраем спантанныя выказванні, таму што падчас іх інфарматары захоўваюцца больш свабодна, што, на наш погляд, дае большую верагоднасць сабранага матэрыялу.

Мова як аб’ект даследаванняў

Даследаванні на прымежных тэрыторыях патрабуюць ад даследчыка валодання паняццямі з галіны арэальнай лінгвістыкі, дыялекталогіі, сацыялінгвістыкі і культурнай лінгвістыкі, між іншым, такімі, як: білінгвізм (штучны, паводле Францішка Гаўранка; чысты і змешаны, паводле Льва Шчэрбы; актыўны, паводле Леаніда Крысіна; прадуктыўны і рэцэптыўны); полілінгвізм; дыгласія; сфера ўжывання моў (канцэпцыя *domain of language behavior* паводле Джошуа Фішмана) і асяроддзе іх ужывання (паводле Валянціна Аўрорына); мова прымарная і секундарная (паводле Леона Завадоўскага);

¹⁰ J. Nikitorowicz, *Młodzież pogranicza kulturowego Polski, Białorusi i Ukrainy wobec integracji europejskiej*, Trans Humana, Białystok 2000, с. 81.

моўная інтэрферэнцыя і ўплыў іншай мовы; адстрат; субстрат; суперстрат; „трасянка”; інтэрдыялект; койнэ.

Беларускі даследчык Валеры Чэкман¹¹, які адным з першых, побач з Вячаславам Вярэнічам, распачаў даследаванне гаворак на беларуска-польскім памежжы, прапаноўваў для дадзенага локуса размежаванне структуры гаворак: вертыкальнай (ступень інтэнсіўнасці, сфера ўжывання і колькасць тых, хто карыстаецца ім у канкрэтнай мясцовасці) і гарызантальнай (геаграфічны арэал пэўных характарыстык), таму што, на яго думку, адны і тыя ж моўныя ўласцівасці, пацверджаныя ў розных мясцовасцях, могуць мець розныя сацыялінгвістычныя параметры, і таму ўспрыманне іх як аднолькавых можа прывесці да памылковай інтэрпрэтацыі. Важнымі з’яўляюцца і тыя задачы, якія Валеры Чэкман акрэсліў як прырытэтныя для даследаванняў памежных гаворак: 1) акрэсленне ўжо неіснуючага моўнага субстрату; 2) дыяхранічная інтэрпрэтацыя полілінгвістычных сітуацый з мэтай акрэсліць, якая з дадзеных моў з’яўляецца субстратам, якая адстратам, а якая – суперстратам; 3) рэканструкцыя былой сацыялінгвістычнай сітуацыі; 4) размежаванне субстытуцыі і рэмінісцэнцыі як розных паняццяў моўнай інтэрферэнцыі; 5) акрэсленне ступені ўзаемнага ўплыву моў, якія кантактуюць паміж сабой на розных моўных узроўнях; 6) разуменне спецыфікі сацыялінгвістычнай сітуацыі ў рознага тыпу мясцовасцях: з прышлым насельніцтвам, былых шляхецкіх акаліцах, этнаграфічных вёсках, даўніх калоніях; 7) акрэсленне спецыфікі розных пакаленняў у аднолькавай сацыялінгвістычнай сітуацыі з мэтай яе дыяхранічнага апісання; 8) выкарыстанне сведчанняў мясцовых стараабрадцаў як аб’ектыўных, незалежных сведкаў дынамікі міжэтнічных адносін у канкрэтным рэгіёне.

З пункту гледжання метадалогіі, вельмі важным з’яўляецца такі пастулат Валерыя Чэкмана, як абавязковая праверка наяўнай сацыялінгвістычнай сітуацыі, дэклараванай непасрэднымі яе ўдзельнікамі. Належыць таксама памятаць пра тое, што даследчык і інфарматар часта аперыруюць зусім рознымі катэгорыямі, і браць гэта пад увагу падчас інтэрв’ю. На нашу думку, для палявых даследаванняў на прымежных тэрыторыях найбольш прадуктыўным спосабам аналізу падаецца перспектыва *etic* (інфарматараў), якая дазваляе, паводле Пятра Урублеўскага, на зразуменне культуры „звонку”¹², таму што абапіраецца на разуменні паняццяў самімі інфарматарамі. Перспектыва *etic* (даследчыка)

¹¹ В. Чэкман, *К социолінгвістычнай характарыстыцы польскіх гаворак беларуска-літоўскага пагранічча*, „*Studia nad Polszczyzną Kresową*” 1982, nr 1, с. 123-138.

¹² P. Wróblewski, *Mobilizacja i konflikt etniczny. Miejsca święte mniejszości narodowych w Polsce*, Semper, Warszawa 2007, с. 80.

зыходзіць з паняццяў даследчыка, які з'яўляецца толькі знешнім назіральнікам і вельмі часта не разумее ўсёй складанасці сітуацыі канкрэтнага локуса.

Маўленчыя коды локуса прымежжа

Найбольш аб'ектыўна паказаць спецыфіку моўнай сітуацыі прымежжа дазваляюць, на нашу думку, сацыялінгвістычныя метады даследавання.

З мэтай найбольш адэкватнай ацэнкі сацыялінгвістычнай сітуацыі падчас даследаванняў мы высвятляем наступныя фактары: 1) якія маўленчыя коды функцыянуюць на дадзенай тэрыторыі, ці яны адасоблены, ці інтэрферэнтныя, і ў якой ступені; 2) як ставяцца да гэтых кодаў іх носьбіты; 3) які ўзровень лінгвістычнай кампетэнцыі маюць носьбіты кожнага кода; 4) якім чынам адбываецца выбар маўленчага кода ў розных камунікацыйных сітуацыях. Пры аналізе гэтых фактараў неабходна ўлічваць шэраг аспектаў, а перад усім: 1) Тэрытарыяльны. На тэрыторыі беларуска-польскага прымежжа можна вызначыць некалькі тыпаў паселішчаў: а) былыя шляхецкія аколiцы, жыхары якіх з'яўляюцца нашчадкамі або дабравольна паланізаванай беларускай шляхты, або, радзей, польскай этнічнай шляхты; б) былыя паселішчы мазавецкіх буднікаў, якія займаліся лясной прамысловасцю; в) былыя паселішчы сялян або дробнай шляхты з этнічных польскіх земляў, якія размяшчаліся каля буйных маёнткаў з мэтай іх утрымання; г) вёскі сялян-перасяленцаў, якія прыйшлі на беларускія тэрыторыі ў пошуках свабоднай зямлі; д) праваслаўныя вёскі з беларускім насельніцтвам; е) змешаныя паселішчы, у якіх частку насельніцтва складаюць жыхары, якія пераехалі на сталае месца жыхарства з чарнобыльскай зоны. 2) Узроставы. Часта выбар маўленчага кода і лінгвістычных кампетэнцый залежыць ад таго, прадстаўніком якога пакалення з'яўляецца дадзеная асоба. 3) Сацыяльны. На тэрыторыі беларуска-польскага прымежжа дагэтуль пражываюць нашчадкі шляхты, мова і культура якіх выразна адрозніваюцца ад вясковай.

Найчасцей на беларуска-польскім прымежжы сустракаецца індывідуальны білінгвізм, а часам і мультылінгвізм, пры адначасовай дыглосіі, г.зн. білінгвізм дыгласійнага тыпу. Значна радзей дзве або тры мовы выкарыстоўваюцца папераменна без сацыяльна абмежаваных правіл іх ужывання.

Падчас нашых палявых экспедыцый былі вылучаны наступныя маўленчыя коды¹³: „простая мова”, „беларуская мова”, „наша польская мова”, „польская мова”, „руская мова”, „трасянка”.

Належыць заўважыць, што ў беларускай сацыялінгвістыцы ёсць плынь, што чамусці не прызнае ў якасці прымарнай мовы ані польскіх ці літоўскіх гаворак, ані нават беларускіх памежных нерусіфікаваных гаворак, хаця дадзеныя палявых даследаванняў сцвярджаюць іх наяўнасць. Напрыклад, Ніна Мячкоўская, аналізуючы прымарную мову жыхароў Беларусі, сцвярджае: „У дакладным псіхалінгвістычным сэнсе родная (матчына) мова – гэта першая мова чалавека, гэта значыць, мова яго дзяцінства. У Беларусі такой мовай могуць быць наступныя чатыры віды ідыёмаў: 1) адзін з беларускіх субстандартаў (дыялект або гарадское прастамоўе), у той ці іншай ступені русіфікаваны, г.зн. трасяначны ідыём; 2) літаратурная (стандартная) беларуская мова; 3) літаратурная (стандартная) руская мова; 4) трасяначная (субстандартная) руская мова”¹⁴.

Хацелася б адзначыць, што непаразуменні з акрэсленнем роднай мовы або мовы хатняга ўжывання часта вынікаюць з адсутнасці ў апытальніку перапісаў такога блізкага і зразумелага інфарматарам кода, як “простая мова”. Належыць падкрэсліць, што гэты код не заўсёды з’яўляецца эквівалентам беларускіх гаворак, ён мадыфікуецца ў залежнасці ад тыпу мясцовасці. На гэта звярнуў увагу ў сваіх публікацыях японскі славіст Коджы Марыта¹⁵.

Праблему акрэслення роднай мовы ўздымаў Вацлаў Цацкевіч, які заўважыў, што ёю можа быць „мова народа, з якім ідэнтыфікуецца дадзеная асоба, і гэта незалежна ад таго, ці дэкларацыя гэтай ідэнтыфікацыі з’яўляецца шчырай, вынікае з сапраўднага пачування прыналежнасці да традыцый, культуры, сістэмы каштоўнасцей, часта таксама рэлігіі і сістэмы стэрэатыпаў дадзенай нацыянальнасці, і незалежна ад ступені валодання гэтай мовай. Згодна з такім разуменнем, родная мова – як усё, што заснавана на выбары – тэарэтычна

¹³ Падаюцца ў двукоссі, паколькі гэта акрэсленні рэспандэнтаў. Даследаванні на тэрыторыях з так складанай сацыялінгвістычнай сітуацыяй часта патрабуюць ад даследчыка адмаўлення ад уласнага паняццённага апарата і прыняцця кодаў інфарматараў. Падрабязна вылучаныя коды прадстаўлены ў артыкуле: К. Konczewska, op. cit., c. 149-169.

¹⁴ Н. Мечковская, *Трасянка в континууме белорусско-русских идиолектов. Кто и когда говорит на трасянке?*, [в:] *Pogranicza Białorusi w perspektywie interdyscyplinarnej*, red. E. Smułkowa, A. Engelking, DiG, Warszawa 2007, c. 31.

¹⁵ К. Morita, *Związek „prostej mowy” na dawnych Kresach Wschodnich z „prostą mową” w Wielkim Księstwie Litewskim. Uwagi terminologiczne*, „*Studia Slawistyczne*” 2002, z. 3, 147-153; К. Morita, „*Mowa prosta*” na Kresach Wschodnich w aspekcie historycznym, [w:] *Kultura i świadomość etniczna Polaków na Wschodzie. Tradycja i współczesność*. Red. A. Kuczyński, M. Michalska, Katedra Etnologii i Antropologii Kulturowej UW, Wrocław 2004, c. 151-159.

можа змяняцца шмат разоў. Больш за тое, магчымы [...] выпадкі абсалютнага няведання мовы, заяўленай як роднай”¹⁶.

Вельмі істотным элементам апісання моўнай сітуацыі локуса прымежжа з’яўляюцца эпіграфічныя помнікі. Іх аналіз мае асаблівае значэнне падчас даследаванняў менавіта на тэрыторыях са змешаным насельніцтвам, таму што дапамагае рэканструяваць даўнюю і апісаць сучасную сацыялінгвістычную сітуацыю локуса. Інскрыпцыі не толькі з’яўляюцца сведчаннем шматкультурнай спадчыны Вялікага Княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай Абодвух Народаў, яны таксама нясуць істотную гістарычна-лінгвістычную інфармацыю, дазваляюць зразумець этнічна-моўную сітуацыю, адлюстроўваюць жывую мову насельніцтва, якое пражывае на дадзенай тэрыторыі.

Падсумаванне

Досвед нашых палявых даследаванняў дазваляе прыйсці да высновы, што локус беларуска-польскага прымежжа належыць вывучаць комплексна, аб’яднаўшы намаганні як польскіх, беларускіх, а таксама літоўскіх мовазнаўцаў, так і польскіх, беларускіх, літоўскіх этнографіаў. На неабходнасць супрацоўніцтва падчас вывучэння гаворак таго ці іншага рэгіёна і мовазнаўцаў, і этнографіаў звярнулі таксама ўвагу падчас канферэнцыі “Фразеалогія славянскіх гаворак”, якая ладзілася 3 і 4 кастрычніка 2015 г. у Ягелонскім універсітэце, дзялектолагі Казімеж Сікора і Мацей Рак. Як дагэтуль, дзялектолагі ды этнографіаў працуюць на беларуска-польскім прымежжы часцей за ўсё паасобку. Нешматлікія сумесныя праекты былі, але ж датычылі вывучэння нейкай адной гаворкі, напрыклад, польскай у раёне Сапоцкіна і Малой Бераставіцы або літоўскай на беларуска-літоўскім памежжы ў ваколіцах Гервятаў. Наш вопыт правядзення палявых даследаванняў дазваляе сцвярджаць, што вывучэнне гаворак у мясцовасцях са складанай сацыялінгвістычнай сітуацыяй было б значна больш прадуктыўным, калі б праводзілася не аднабакова, а намаганнямі ўсіх даследчыкаў тых гаворак, якія выступаюць у дадзенай мясцовасці, а таксама гісторыкаў, этнолагаў і сацыёлагаў, што дазволіла б атрымаць рэальную карціну моўнай сітуацыі і пазбегнуць памылак, якія вынікаюць з не заўсёды правільна абранай метадалогіі. Эльжбета Смулкова, якая мае багаты вопыт дзялекталагічных даследаванняў у Беларусі, асабліва на Браслаўшчыне, сцвярджае, што такая інтэрдысцыплінарнасць

¹⁶ W. Cockiewicz, *Jak uporządkować terminologiczny chaos w glottodydaktyce i po co?*, „LingVaria” 2013, nr VIII/1 (15), с. 207.

павінна быць заснавана на „сапраўдным супрацоўніцтве прадстаўнікоў розных навук, зацікаўленых памежнасцю на ўсіх этапах даследаванняў, пачынаючы ад іх падрыхтоўкі ажно да публікацыі вынікаў. Варта, каб даследчыкі слухалі не толькі сваіх суразмоўцаў падчас даследаванняў, але і адзін аднаго”¹⁷.

Бібліяграфія

- Cockiewicz W., *Jak uporządkować terminologiczny chaos w glottodydaktyce i po co?*, „LingVaria” 2013, nr VIII/1 (15), s. 201-213.
- Čekman V., *K sociolingvističeskoj harakteristike pol'skich govorov belorusko-litovskogo pogranič'a* „Studia nad Polszczyzną Kresową” 1982, nr 1, s. 123-138. [Чекман В., *К социолінгвістической характеристике польских говоров белорусско-литовского пограничья*, „Studia nad Polszczyzną Kresową” 1982, nr 1].
- Kančëuskaâ K. *Da pytanâ dasledavannâ dyâlektalagičnaj spadčyny Grodzenščyny*, [w:] *Białorus w dyskursie naukowym. Lingwistyka, socjologia, politologia*, red. R. Kaleta, Wyd. UW, Warszawa 2017, s. 315-336. [Канчэўская К., *Да пытання даследавання дыялекталагічнай спадчыны Гродзенічыны*, [w:] *Białorus w dyskursie naukowym. Lingwistyka, socjologia, politologia*, red. R. Kaleta, Wyd. UW, Warszawa 2017].
- Kiss Csaba G., *Lekcja Europy Środkowej. Eseje i szkice*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków 2009.
- Konczewska K., *Współczesna sytuacja socjolingwistyczna na Grodzieńszczyźnie*, „Socjolingwistyka” 2015, nr XXIX, s. 149-169.
- Mečkovskaâ N., *Trasânka v kontinuuime belorusko-russkih idiolektov. Kto i kogda govorit na trasânke?*, [w:] *Pogranicza Białorusi w perspektywie interdyscyplinarnej*, red. E. Smułkowa, A. Engelking, DiG, Warszawa 2007, s. 27-57. [Мечковская Н., *Трасянка в континууме белорусско-русских идиолектов. Кто и когда говорит на трасянке?*, [w:] *Pogranicza Białorusi w perspektywie interdyscyplinarnej*, red. E. Smułkowa, A. Engelking, DiG, Warszawa 2007].
- Morita K., *Związek „prostej mowy” na dawnych Kresach Wschodnich z „prostą mową” w Wielkim Księstwie Litewskim. Uwagi terminologiczne*, „Studia Slawistyczne” 2002, z. 3, s. 147-153.
- Morita K., *„Mowa prosta” na Kresach Wschodnich w aspekcie historycznym*, [w:] *Kultura i świadomość etniczna Polaków na Wschodzie. Tradycja i współczesność*. Red. A. Kuczyński, M. Michalska, Katedra Etnologii i Antropologii Kulturowej UW, Wrocław 2004, s. 151-159.
- Nikitorowicz J., *Młodzież pogranicza kulturowego Polski, Białorusi i Ukrainy wobec integracji europejskiej*, Trans Humana, Białystok 2000.
- Rusek H., *Tożsamość pogranicza. Wprowadzenie*, „Archiwum Etnograficzne” 2003, nr 41, s. 8-10.
- Rykiel Z., *Koncepcje pogranicza i peryferii w socjologii i geografii*, [w:] *Peryferie i pogranicza. O potrzebie różnorodności*, red. B. Jałowiecki, S. Kapralski, Scholar, Warszawa 2011, s. 55-64.
- Sawicki A., *Zagadki i labirynty tożsamości. Spojrzenie filozoficzne*, „Acta Collegii Suprasliensis” 2015, nr XIX, s. 537-549.
- Smułkowa E., Engelking A., *Uwagi o metodzie badań terenowych na pograniczach Białorusi*, [w:] *Pogranicza Białorusi w perspektywie interdyscyplinarnej*, red. E. Smułkowa, A. Engelking, DiG, Warszawa 2007, s. 15-18.

¹⁷ E. Smułkowa, A. Engelking, *Uwagi o metodzie badań terenowych na pograniczach Białorusi*, [w:] *Pogranicza Białorusi w perspektywie interdyscyplinarnej*, red. E. Smułkowa, A. Engelking, DiG, Warszawa 2007, c. 18.

- Świątkiewicz-Mośny M., *Konstruowanie nowych tożsamości w warunkach globalizacji*, Wyd. UJ, Kraków 2015.
- Wróblewski P., *Mobilizacja i konflikt etniczny. Miejsca święte mniejszości narodowych w Polsce*, Semper, Warszawa 2007.
- Zajas K., *Widnokreśli literatury*, [w:] *Na pograniczach literatury*, red. J. Fazan, K. Zajas, Universitas, Kraków 2012, s. 5-13.

Summary

*From the experience of a dialectologist.
To the study of dialects of the Belarusian-Polish borderlands*

The article summarizes the experience of the author's field dialectological studies on the Belarusian-Polish borderland. The article describes the territory of research, touches upon the issue of national self-identification of residents of the investigated locus. The author briefly presents the features of language research at the locus of the borderland and describes the language codes identified during the field research. In conclusion, the methodological proposals for the study of the borderlands.

Key words: Belarusian-Polish borderland, fields studies, locus of the borderland, sociolinguistic situation.